

Erfgoednummer: L19

Monnikenbos

Landschapstype: Jonge planmatige heidebebossing

Feitelijke gegevens

Adres: Birkstraat 150 - Zandlaan

Waardering: Hoog

Datering: Middeleeuwen

Begrenzing omschreven gebied

Stedenbouwkundig-landschappelijke ontwikkeling

De oudste geschiedenis van het gebied gaat terug tot in de Vroege en Midden IJzertijd. Er leven op de Utrechtse Heuvelrug dan mensen. Op de zandduinen zijn gereedschappen van deze mensen gevonden. In wat nu het Monnikenbos is, zijn uit deze periode ook grafheuvels gevonden. De geschiedenis van het gebied blijft echter in nevelen gehuld. De meeste literatuur weet te vermelden dat het Monnikenbos ooit behoorde tot het klooster Mariënhof dat in 1419 in De Birk werd gebouwd. Maarten van Rossem plunderde het klooster in 1543, waarna de monniken naar Amersfoort vluchten. Gedurende de Reformatie kwam het bos in handen van de stad Amersfoort. Het gebied heet dan Affendorp (bron: Hillhorst en Hillhorst 2001, p. 128.). Hoe lang het in handen blijft van de stad

Amersfoort en wanneer het de naam Monnikenbos krijgt, is niet bekend. De kadastrale minuutkaart van 1832 vertelt ons echter dat de gronden dan in eigendom zijn van Pieter Craandijk, eigenaar van de buitenplaats Hofslot aan de Birkstraat (zie factsheet Hofslot). De gronden bestaan dan grotendeels uit heide, enkele gebiedjes met zandheuvelds en een dennenbosje. De naam Monnikenbos is met potlood op de kadastrale minuutkaart geschreven, maar heeft geen notitie uit 1832 te zijn. Ook later werden nog aantekeningen op de betreffende minuutkaarten gemaakt. Door het gebied lopen verschillende slingerende paden. Geheel aan de bovenzijde van het gebied ligt nog een schaapskooi. De topografische militaire kaart uit 1850 geeft heel duidelijk de plek aan van het Monnikenbos. Het gebied draagt nu overduidelijk deze naam. Het gebied met bos is dan ook verder uitgebreid tot een duidelijk blokje dat in omvang groter is dan op de kadastrale minuut.

Detail Kadastrale minuutkaart 1832, Sectie D, eerste blad (Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed). Het gebied bestaat overwegend uit heidevelden, een enkel gebiedje met zandheuvelds en in het hart (groen gemarkeerd) ligt een dennenbosje. De naam Monnikenbos is met potlood in de kaart ingetekend. Een schaapskooi ligt aan de noordzijde van de kaart (gele ster).

Links - Detail van de topografische militaire kaart 1850 (topotijdreis.nl). Het Monnikenbos bevindt zich in het gebied helemaal in het zuidelijke puntje van het omschreven gebied. In deze periode is het geheel bebost.
 Rechts - In 1900 ziet het gebied er heel anders uit (topografische kaart 1900, topotijdreis.nl). De bebossing ten noorden van het gebied aangeduid met de naam Monnikenbos is nu grotendeels voorzien van bos, terwijl het eigenlijke Monnikenbos nu grotendeels ontbost is.

Links - Detail van de topografische militaire kaart 1925 (topotijdreis.nl). Het eigenlijke Monnikenbos en het gebied daarboven zijn weer bijna geheel tot bos verworven.
 Rechts - Detail van de topografische militaire kaart 1950 (topotijdreis.nl). Terwijl in het hart van het gebied een open ruimte is ontstaan, is de rest van het gebied bijna geheel dichtgegroeid. Het aantal paden door het gebied is ook toegenomen.

Het gebiedje is naar verwachting in gebruik als productiebos. De aanleiding om dit te denken, is de snelheid waarmee de omvang van het bosgebied door de tijd heen verandert in heide/ zandverstuiving en dan weer bos. In 1950 is bijna het gehele gebied in gebruik als bos. Er liggen slechts enkele open plekken in het gebied. Daarnaast is sinds de kadastrale minuutkaart uit 1832 het aantal paden in het gebied snel toegenomen. Van de schaapskooi is dan ook al lange tijd geen spoor meer te bekennen in het kaartbeeld.

Vanaf 1900 wordt het gebied planmatig bebost. In de eerste 50 jaar van de 20ste eeuw ligt daar de focus van de ontwikkeling van het gebied. Vanaf 1950 gaat er meer gebeuren. Ten eerste komt in het Monnikenbos meer akkerland te liggen, dat in de jaren 70 wordt aangeduid als zandverstuiving. Geheel in de geest van de tijd, ontstaat in het hart van het omschreven gebied een camping. Het zijn immers de jaren 60, waarin de welvaart hoogtij viert en steeds meer mensen een heel weekend vrij hebben. Daardoor ontstaan er in heel het land nieuwe vormen van recreatie. Kamperen was daar een van de vormen van.

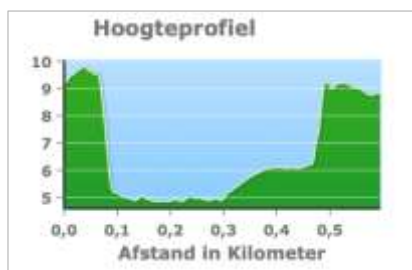
Rond de jaren 90 is het gehele gebied verandert in een bosgebied. De helft van het Monnikenbos is dan wel open terrein en in gebruik als akker. Ook de camping is dan nog aanwezig en is zelfs iets uitgebreid. Deze situatie is tot op de dag van vandaag zo gebleven.

Zandafgraving

Het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) geeft een interessante blik op het gebied. Ter plaatse van het eigenlijke Monnikenbos is een diep gat te zien dat tussen de 2 en 5 meter lager ligt dan het omringende gebied. In het gebied is dat ook goed waar te nemen. Staand aan de rand van het gebied, duiken de wandelpaden ook echt de diepte in. De reden van dit verschijnsel ligt in de tweede helft van de 20ste eeuw. Gedurende de periode 1957 – 1982 is er gewerkt aan het ontgronden van het gebied ten behoeve van zandwinning. Dit is geheel binnen de grenzen van het oorspronkelijke Monnikenbos gebleven en levert het opvallende beeld op de hoogtekaart op. Gezien de verdeling bos en zand op de topografische kaart gedurende de betreffende periode, is de ontgroning gefaseerd uitgevoerd.

Van Links naar rechts – De AHN hillshadekaart 4 (AHN.nl) en de topografische kaarten 1977, 1988 en 1990 (topotijdreis.nl). Op de eerste afbeelding is duidelijk de verdiepte ligging van het voormalige Monnikenbos te zien. De gele lijn is de plek van het gemaakte hoogteprofiel dat hieronder is opgenomen. Gedurende de jaren 70 en 80 lijkt er te worden gewerkt aan de afgraving van het gebied. Tegen 1990 is het bos weer gedeeltelijk aangeplant. Dat is de situatie zoals die nu ook nog te vinden is.

Hoogteprofiel van west naar oost in het gebied (ahn.nl)

Huidige situatie

Opvallend aan het gebied is dat het in deze factsheet omschreven gebied inmiddels geheel de naam Monnikenbos draagt. Dat is ook de reden dat het gehele in deze factsheet omschreven gebied deze naam heeft gekregen. Echter is het feitelijke Monnikenbos veel kleiner en ligt alleen in het zuidwestelijke puntje van het omschreven gebied. Het grondgebruik van het 'bos' is door de tijd heen

ook regelmatig veranderd, maar heeft vermoedelijk wel altijd als een agrarisch gebied (bosbouw/ begrazing door schapen/ akkerland gediend). Tegenwoordig heeft het gebied vooral natuur- en recreatiewaarden. In het gebied komen verschillende soorten bomen voor. Er zijn delen die voornamelijk uit dennen bestaan en delen die een meer gevarieerd beeld vertonen met eiken, beuken en berken. Daartussen liggen enkele heidegebiedjes en een akker in de zandafgraving.

Het hoogteverschil tussen de oude zandafgraving (het oorspronkelijke Monnickenbos) is in werkelijkheid goed te ervaren. Op de foto's verdwijnt de zichtbaarheid ervan)

Ruimtelijke Karakteristieken

- Gevarieerd bosgebied met diverse boomsoorten, doorsneden door slingerende paden.
- Aanwezigheid van restanten van heidegebiedjes.
- Aanwezigheid van een akker ter plaatse van de zandafgraving.
- De herkenbare vorm van het oorspronkelijke Monnickenbos, die inmiddels door de zandafgraving een verdiepte ligging in het gebied heeft. Dit versterkt de herkenbaarheid van het oorspronkelijke bos waarop de naam betrekking heeft.
- De camping in het midden van het gebied, wel als kleine recreatie enclave in het groen.

Het gebied dat de naam Monnickenbos draagt heeft een divers landschap met bossen, weiland en heide.

Waardering

Het gebied heeft als geheel een hoge cultuurhistorische waarde als gevolg van de lange geschiedenis van het gebied, die symbool staat voor de diversiteit van historische ontwikkelingen van Soest en het specifieke gebied. Dit komt voort uit de aanwezigheid van de grafheuvels uit de Vroege en Midden IJzertijd, de relatie met het verdwenen klooster Mariënhof aan de Birkstraat, de relatie met de voormalige buitenplaats Hofslot en de functie als productiebos en zandafgraving. Met name het

oorspronkelijke Monnikenbos, dat in hoofdvorm nog tastbaar aanwezig is in de verdiepte ligging van de 20ste-eeuwse zandafgraving, heeft een hoge waardering. De overige delen van het gebied hebben een middelhoge waardering als voorbeeld van een jonge planmatige heidebebossing, die wordt gekenmerkt door de diversiteit aan de bomen in het gebied en nog enkele restanten van heidevelden bevat. Het gebied heeft verder geen specifieke kenmerken die karakteristiek zijn voor een jonge planmatige heidebeplanting. Hoewel dit landschapstype wel zeldzaam is in Soest, zitten de waarden van dit type gebied vooral in de natuur- en recreatiewaarden. Deze worden ook vertegenwoordigd door de aanwezigheid van een camping als verwijzing naar de toenemende welvaart en vrije tijd in de Wederopbouwperiode. De middelhoge waardering die daarmee op de camping rust, rust op de functie van het recreatieterrein en niet op de inrichting van het terrein.

Bronnen

- Derks, G.J.M. en W.A. Heurneman, Soest in de zeventiende en achttiende eeuw, Soest 2010.
- Hillhorst, J.H.M. en J.G.M. Hillhorst, Soest, Hees en De Birkst van de achtste tot de 17de eeuw, Soest 2001.
- Raap, Tussen Eem en Heuvelrug; een cultuurhistorische waardenkaart van de gemeente Soest, deel 1 en 2, Weesp 2014.
- Sebregts, L., Cultuurhistorische verkenning en waardestelling Stedenbouw en bouwkunst gemeente Soest, Utrecht.
- AHN.nl.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.
- Topotijdreis.nl.